No of Questions : 30

No of Pages : 6

नामांक

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20

तृतीय भाषा-संस्कृतम्

मॉडल पेपर तृतीय

समय : 3.15 घण्टे **पूर्णांक : 80**

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

---

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

स्वामिकेशवानन्दस्य जन्म पौषमासे 1940 तमे विक्रम-संवत्सरे (ईस्वी 1883) राजस्थानस्य सीकर-जनपदे मगलूणा-ग्रामे अभवत्। अस्य पितुर्नाम ठाकुरसी ढाका इति मातुश्च नाम साराँ इत्यासीत्। बाल्ये केशवानन्दस्य नाम 'बीरमा' इत्यासीत्। यदा एषः बालः सप्तवर्षकल्पः आसीत् तदैव उष्ट्रमेकमाश्रित्य रतनगढ़-स्थले जीवनयापनं कुर्वन्नस्य पिता दिवङ्गतः।

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

तेन पुनः सैन्यशक्तिसंग्रहकार्यम् आरब्धम्, महासैन्यं स रचयामास। तया सेनया च मुगलशासनं प्रति स्वातन्त्र्ययुद्धं प्रारभत। स्वराज्यहस्तच्युतान् अनेकभागान् पुनः हस्तगतान् कृतवान्। तेषु मोही, गोगुन्दा, उदयपुरम् इत्यादयः मुख्याः आसन्। स्वराज्ये शान्तिं संस्थाप्य 'चावण्ड' नामकं स्थानं स्वराजधानीम् अकरोत्। तस्मिन् काले 'चावण्ड' स्थानं स्थापत्यकलायाः, ललितकलायाः, वाणिज्यस्य, विद्यायाश्च प्रमुखकेन्द्रम् आसीत्।

अन्ते असावधानतया पादे धनुष्-प्रत्यञ्चाघातेन प्रतापोऽस्वस्थोऽभवत्। 1597 तमे ईस्वीयाब्दे प्रतापः दिवंगतः। प्रतापः महान् सेनानायकः, जननायकः, व्यवस्थापकः, सङ्घटनकर्त्ता च आसीत्। भारतवासिनः अधुनापि तस्य स्वातन्त्र्यप्रेमिणः शौर्यगाथां गायन्ति।

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

समानसंस्कृतिमतां यावती पितृ-पुण्यभूः।
तावतीं भुवमावृत्य राष्ट्रमेकं निगद्यते।।

अथवा

www.rbse.online

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु– 5

कस्तूरी जायते कस्मात्, को हन्ति करिणां कुलम्।
किं कुर्यात् कातरो युद्धे, मृगात् सिंहः पलायते।।

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु– 4

नन्दामि मेघान् गगनेऽवलोक्य,
नृत्यामि गायामि भवामि तुष्टः
नाहं कृषिज्ञः पथिकोऽपि नाहं,
वदन्तु विज्ञाः मम नामधेयम्।।

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु– 4

गहनारण्ये घनान्धकारे
बंधुजना ये स्थिता गह्वरे।
तत्र मया सञ्चरणीयम्
लोकहितं मम करणीयम्।।

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 3

राजा – किमर्थं प्रतिषिद्धाः स्मः?

प्रथमा – शृणोतु महाराजः! एषाऽपराजिता नामौषधिरस्य जातकर्मसमये भगवता मारीचेन दत्ता। एतां किल मातापितरावात्मानं च वर्जयित्वाऽपरो भूमिपतितां न गृह्णाति।

राजा – अथ गृह्णाति?

प्रथमा – ततस्तं सर्पो भूत्वा दशति।

राजा – भवतीभ्यां कदाचिदस्याः प्रत्यक्षीकृता विक्रिया?

उभे – अनेकशः।

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत–व्याख्यां करोतु– 3

द्वितीयः भिल्लः – न जाने अस्य मेवाड़देशस्य भाग्ये किं लिखितम् अस्ति। हे दीनदयालो! परमेश्वर!! त्वम् अपि अद्य इयान् निष्ठुरः कथं जातः!

तृतीयः भिल्लः – हा धिक्! वराकस्य समीपे न जीवनसामग्री न च युद्धसामग्री एव विद्यते। मातृभूमेः दुर्दशां स्वचक्षुषा कथं द्रक्ष्यामः? (रोदिति)

5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु– 3

1. सूरजमल्लस्य जन्म कदा अभवत्?
2. भारतस्य उत्तरस्यां दिशि किं स्थितम् अस्ति?
3. प्रतापस्य जन्म कदा अभवत्?
4. भारत वसुधा किं किं ददाति?
5. पृथिव्यां कियन्ति रत्नानि? कानि च तानि?
6. मरुमरीचिकां स्पष्टी कुर्वन्तु।
7. पञ्चतन्त्रस्य कति तन्त्राणि तेषां नामानि लिखत।
8. धर्मात् किं न करणीयम्?

निर्देशः प्रश्न संख्या 6–9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु–

6. जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गादपि गरीयसी। 1

7. प्रतापस्य राज्ये जनक्षतिः धनक्षतिः च संजाता। 1

8. देवी सुरभारती मानसहंसे आसीना भवति। 1

9. अकबरस्य सेनया सह प्रतापस्य अनेकवारं युद्धम् अभवत्। 1

10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु। 3

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु–

पुण्योऽस्माकं देशः भारतवर्षः। न केवलं भौगोलिकदृष्ट्या अपितु सांस्कृतिकदृष्ट्या अपि अस्य देशस्य महत्त्वपूर्णं स्थानं वर्तते। विश्वेऽस्मिन् भारतीयसंस्कृतिः विश्ववन्द्याः सर्वग्राह्याश्च। भारतदेशे विभिन्नसम्प्रदायानां विविधभाषाणाम्, अनेकदेवानाम्, भिन्नभिन्नानां दर्शनानां च प्रचारः प्रचलत्येव। तथापि भारतीयानां 'भिन्नत्वे एकत्वमिति' कथनं सर्वेष्वपि क्षेत्रेषु दृश्यते।

भारतदेशः विश्वस्य सर्वोत्कृष्टं वृहत्स्वरूपात्मकं जनतन्त्रात्मकं राष्ट्रं वर्तते। अत्र देवस्वरूपः हिमालयः मुकुटमणिरिव शोभते। भारते मधुरजलयुक्ताः गंगायमुनासरयूकृष्णादयः नद्यः वहन्ति। अयं देशः नानातीर्थैः रमणीयः, मुनिजनदेवैः च वन्दनीयोऽस्ति। भारतस्य भूमिः अध्यात्ममयी, गौरवपूर्णा,शान्तिवहा, सुखदा, सस्यश्यामला, हिरण्यरूपा, अतिकमनीया चास्ति। रत्नाकरोऽपि स्वस्य रत्नाकरत्वं पुनरपि प्राप्तुं भारतभव्यभूमेः चरणौ वृणीते।

भारतदेशः देवैरुपास्यः मुनिभिश्च सेव्यः वर्तते। वेदपुराणेषु अपि अस्य महिमा वर्णिता। वस्तुतः धन्यतमोऽयं भारतदेशः।

1. अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखतु। 1
2. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   (क) अस्माकं देशः भारतवर्षः कीदृशः? 1
   (ख) अत्र कः मुकुटमणिरिव शोभते। 1
   (ग) भौगोलिकदृष्ट्या कस्य महत्त्वपूर्णं स्थानं वर्तते? 1
   (घ) भारतीयानां किम् कथनं सर्वेष्वपि क्षेत्रेषु दृश्यते? 1
   (ङ) विश्वस्य सर्वोत्कृष्टं जनतन्त्रात्मकं राष्ट्रं किम् वर्तते? 1
3. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु–
   (क) "अस्य देशस्य महत्त्वपूर्णं स्थानं ....।" अत्र समुचितं पूरणीयक्रियापदं किमस्ति? 1
   (ख) 'देवस्वरूपः हिमालयः'–अत्र विशेषणपदं किम्? 1
   (ग) "वेदपुराणेषु अपि 'अस्य' महिमा वर्णिता।" इत्यत्र सर्वनामपदस्थाने समुचितं संज्ञापदं किम्? 1
   (घ) 'भारतदेशः विश्वस्य सर्वोत्कृष्टं राष्ट्रं वर्तते' –अत्र कर्तृपदं किम्? 1

12. अधोलिखितपदयोः सन्धिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

1. जलौघः 1
2. वाग्दानम् 1

13. अधोलिखितपदयोः संन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु।

1. देवः + अपि 1
2. कर्मणि + एव 1

www.rbse.online

14. अधोलिखितवाक्येषु रेखांकितसमस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामानि लिखत–

1. अहं कृष्णसर्पम् अपश्यम् 1
2. तत्र शिवः च केशवः च पठतः 1
3. सः प्रतिमासम् आगच्छति 1

15. अधोलिखितरेखांकित पदेषु विभक्तिं तत् कारणं च लिखतु।

1. मह्यं संगीतं रोचते 1
2. अहं त्वया विना न गमिष्यामि 1
3. अहं मित्रेण सह पठामि। 1

16. कोष्ठकेषु प्रदत्त–प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।

1. सः मां .... हसति। (दृश् (पश्य्) + शतृ) 1
2. कष्टपर्वते .... (चर् + अनीयर्) 1

17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथककृत्वा लिखतु।

1. मया बहूनि कार्याणि करणीयानि सन्ति। 1
2. परिश्रमं कुर्वाणः जनः सिद्धिं लभते। 1

18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।

पुरा, सहसा, यथा, उच्चैः

1. कक्षायाम् .... न वदेत्। 1
2. चन्द्रगुप्तः .... राजा अभवत्। 1
3. आवां .... कुत्रापि न गच्छावः। 1

निर्देशः– प्रश्नसंख्या 19–21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु–

19. अश्वाः राजमार्गे धावन्ति। 1

20. अस्माभिः गीतं गीयते। 1

21. बालिका हसति। 1

22. घटिकाचित्रस्य सहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु–

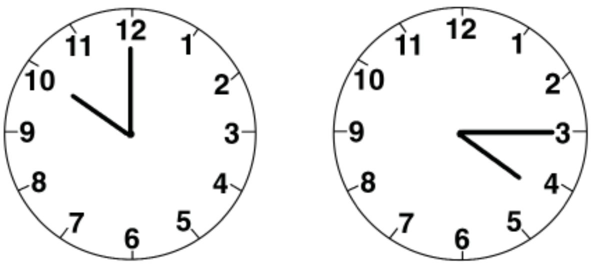

1. सः .... विद्यालयं गच्छति। 1
2. मम जनकः .... वादने जयपुरं गमिष्यति। 1

23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु–

1. तौ गृहं गच्छन्ति। 1
2. मम मित्र अत्र आगच्छति। 1
3. वृक्षात् फलाः पतन्ति। 1

24. भवान् दशम्याः कक्षायाः छात्रः राहुलः अस्ति। स्वविद्यालयस्य प्रधानाचार्याय दिनद्वयस्य रुग्णावकाशार्थं प्रार्थनापत्रं लिखतु। 4

अथवा

24. भवान् कमलेशः, छात्रावासे वसति। शारदीये अवकाशे भवतां विद्यालये संस्कृतसम्भाषणशिविरं प्रचलिष्यति, अतः भवान् गृहं न गमिष्यति इति सूचयन् पितरं प्रति लिखितं पत्रं मञ्जूषापदसहायतया पूरयित्वा उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखतु। 4

मञ्जूषा– सम्यक्, जयपुरतः, कुशलिनः, मातृचरणयोः कमलेशः, सादरं वन्दनानि, समाप्ता, संस्कृतसम्भाषणशिविरम्।

नर्मदाछात्रावासः
नवोदयविद्यालयः
....
दिनांकः– 25.03.20....

परमपूज्यपितृमहाभागाः!
....
अत्र कुशलं तत्रास्तु। तत्रापि भवन्तः सर्वे .... इति मन्ये। अत्र मम पठनं .... प्रचलति। अर्द्धवार्षिकी परीक्षा ....। मम विद्यालये शारदीयेऽवकाशे .... प्रचलिष्यति। अतः अहम् अवकाशदिनेषु गृहम् आगन्तुं न शक्नोमि। भवतां दर्शनेन अहं वञ्चितः भवामि इति खेदः, तथापि शिविरेण मम ज्ञानवर्धनं भविष्यति इति नास्ति सन्देहः। .... अपि मम वन्दनानि। स्वकीयं क्षेमसमाचारं सूचयन्तु इति।

भवदीयः पुत्रः
....

25. मञ्जूषातः उचितानि पदानि चित्वा अधोलिखितं संवादं पूरयत– 4

फलानाम्, मह्यम्, मम, आम्रम्, इच्छामि, सर्वेषाम्, रोचते, प्रियम्

अध्यापकः– सुधीर, त्वम् किम् इच्छसि?
सुधीरः– श्रीमन्, अहम् सेवम् खादितुम् ....।
अध्यापकः– राधिके, तुभ्यं किं ....?
राधिका– .... नारङ्गम् रोचते।
सुदीपः– मम कदलीफलम् .... अस्ति।
अध्यापकः– शोभने, तव किं प्रियम्?
शोभना– .... नारिकेलम् प्रियम्।
अध्यापकः– .... तु .... राजा। एतत् .... प्रियम्।

www.rbse.online

26. अधोलिखितषड्वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु– 4

1. नूतन गीत गाती है।
2. हम सब खाना खाते हैं।
3. वह दूध पीए।
4. प्रातः भ्रमण करना चाहिए।
5. मुझे प्रतिदिन दूध पीना चाहिए।
6. रमेश घर चला गया।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृते षट् वाक्यानि रचयतु– 3

निर्धारितमार्गेषु, सड़कसुरक्षार्थम्, मात्रासह, गतिनियमानाम, राजमार्गस्य, कारयाने।

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखतु– 3

रक्तानि, वृक्षम्, उपवनम्, अपृच्छत्, क्रीडन्ति, पितामहेन, गुलमोहर–वृक्षः, ग्रीष्मकाले।

प्रातः सुदीपः .... सह उद्यानम् अगच्छत्। तत्र जनाः भ्रमन्ति बालाः च ....। सुदीपः एकम् सुन्दरम् पुष्पितं .... अपश्यत्। सः पितामहम् .... 'एषः कः वृक्षः'? पितामहः अवदत् एषः .... अस्ति। .... गुलमोहर–वृक्षे सुन्दराणि .... पुष्पाणि आगच्छन्ति। गुलमोहर–वृक्षैः .... रमणीयम्।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु। 3

1. एकदा सौचिकस्य पुत्रः गजस्य करे सूचिकाम् अभिनत्।
2. क्रुद्धः सन् गजः सरितः तटम् अगच्छत्। तत्र स्नात्वा जलं च पीत्वा स्वकरे पंकिलं जलम् आनयत्।
3. तदा सौचिकस्य पुत्रः आत्मग्लानिम् अनुभूय अति खिन्नः अभवत्।
4. सौचिकस्य आपणे स्यूतेषु वस्त्रेषु असिंचत्।
5. एकः गजः आसीत्।
6. सः जलं पातुं स्नातुं च प्रतिदिनम् सरितः तटम् अगच्छत्।

****